

نقش میانجی انگیزه سفر و رفتار مسئولانه در رابطه نگرش زیست‌محیطی با توسعه پایدار بوم-گردی

مورد مطالعه: شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان

سمانه پارسا، دانش آموخته کارشناسی ارشد اکوتوریسم دانشگاه سمنان، ایران

سید حسن کابلی، دکترای منابع طبیعی دانشگاه سمنان، ایران

سکینه جعفری^۱، استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه سمنان، ایران

پذیرش: ۹۷/۴/۱۰

ارجاع جهت اصلاحات: ۹۷/۸/۱۰

تاریخ: ۹۷/۷/۱۴

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی رابطه نگرش زیست‌محیطی و توسعه پایدار بوم‌گردی با نقش میانجی انگیزه سفر و رفتار مسئولانه بوم‌گردهای شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان بوده است. پژوهش از نظر هدف، کاربردی و با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی-همبستگی محسوب می‌شود. جامعه آماری شامل کلیه بوم‌گردهای شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان می‌باشد. شرکت‌کنندگان ۲۵۰ نفر از بوم‌گردهای مناطق گردشگری شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان (۱۲۲ نفر مرد، ۱۲۸ نفر زن) بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، انتخاب شدند. همه آن‌ها مقیاس‌های نگرش زیست‌محیطی، انگیزه سفر، رفتار مسئولانه زیست‌محیطی و توسعه پایدار اکوتوریسم را تکمیل کردند. داده‌ها با مدل تحلیل مسیر با استفاده از نرم‌افزار لیزرل^۲ تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر مستقیم ندارد. نگرش زیست‌محیطی دارای اثر مثبت و معناداری بر انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی است. نگرش زیست‌محیطی با میانجی انگیزه سفر اثر غیرمستقیم، مثبت و معناداری بر توسعه بوم‌گردی ایفا می‌کند. همچنین نگرش زیست‌محیطی با میانجی‌گری رفتار مسئولانه زیست‌محیطی اثر غیرمستقیم، مثبت و معناداری بر توسعه پایدار بوم‌گردی دارد.

کلیدواژه‌ها: نگرش زیست‌محیطی، توسعه پایدار بوم‌گردی، انگیزه سفر، رفتار مسئولانه زیست‌محیطی، بوم‌گردها.

مقدمه

امروزه گردشگری در بسیاری از کشورها نقش مهمی در درآمد ملی، تأمین اجتماعی و ارز خارجی ایفا نموده و به عنوان یک صنعت چندبعدی مطرح شده است (ضرابی و صفرآبادی، ۱۳۹۲). گردشگری بنا به شرایط محیطی دارای انواع مختلفی است که بوم‌گردی مفهوم نسبتاً جدیدی از آن می‌باشد. بوم‌گردی سفری مسئولانه به منابع طبیعی است که موجب حمایت و محافظت از محیط‌زیست شده و بهبود سطح زندگی مردم محلی را به دنبال داشته باشد (مهدوی، کرمی و میرزایی، ۱۳۹۰؛ جینس و باجدر^۱، ۲۰۱۳). توسعه بوم‌گردی همراه با برنامه‌ریزی‌های منسجم با توجه به آرمان‌های توسعه پایدار می‌تواند با ایجاد فرصت‌های شغلی، منافع اقتصادی بی‌شماری را برای جامعه محلی به ارمغان آورده و چشم‌اندازها و ذخایر طبیعی را نیز حفظ نماید.

برای افزایش منافع حاصل از گردشگری و تفرج در فضای باز طبیعی باید بر محیط‌های طبیعی از نظر اکولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی به صورت پایدار متکی بود (کیل، هولاند و استین^۲، ۲۰۱۴). مفهوم گردشگری مسئولانه به دنبال سازشی است که از تضاد بین توسعه اقتصادی از یک سو و توسعه محیط طبیعی و اجتماعی از سوی دیگر اجتناب نماید (مایهالیک^۳، ۲۰۱۴؛ دبیکا و جاسترزبک^۴، ۲۰۱۴). از آنجاکه طرز نگرش بر نوع رفتار با محیط‌زیست تأثیر بسزایی دارد، بسیاری از صاحب‌نظران اصلاح بحران‌های زیست‌محیطی را در گرو تغییر نگرش انسان به محیط‌زیست می‌دانند زیرا نگرش از مهم‌ترین مفاهیم روان‌شناختی و عامل اصلی تغییر رفتار می‌باشد (معمدی‌نیا، پاپ‌زن و مهدی‌زاده، ۱۳۹۳). نگرش تمایل روانی است که در قالب ارزیابی یک ذات وجودی خاص (بوهرنر و دیکل^۵، ۲۰۱۱) با درجاتی از تلفات یا بی‌توجهی بیان می‌شود (ابورابیا و یاری^۶، ۲۰۱۲؛ میل‌فونت^۷، ۲۰۱۰) و منبع کنترل و مسئولیت‌پذیری شخص محسوب می‌گردد (گوئیلو و موزر^۸، ۲۰۰۶). بین نگرش زیست‌محیطی با

1. Janusz & Bajdor
 2. Kil, Holland & Stein
 3. Mihalic
 4. Debicka & Jastrzabec
 5. Bohner & Dickel
 6. Abu-Rabia & Yaari
 7. Hawcraft & Milfont
 8. Guillo & Moser

رفتارهای محافظت از محیط رابطه مثبت وجود دارد. افراد با نگرش زیست‌محیطی به دلیل علاقه و توجه بیش‌تر به مسائل محیطی رفتارهای مسئولانه بیش‌تری هم از خود نشان می‌دهند (شولتز^۱، ۲۰۰۲). رفتار مسئولانه زیست‌محیطی حفاظت از منابع طبیعی را ارتقاء داده و یا استفاده پایدار از محیط طبیعی را حمایت می‌کند (لی^۲، ۲۰۱۱). تبیین رفتارهای گردشگران در قبال محیط‌زیست یکی از مسائل بسیار مهم در جامعه‌شناسی زیست‌محیطی است. عواملی که در تبیین رفتار زیست‌محیطی به کار گرفته شده‌اند به دو گروه تبیین عینی و ذهنی تقسیم می‌شوند. تبیین‌های ذهنی به ویژگی‌های نگرشی نظر دارند و تبیین‌های عینی می‌کوشند تأثیر شرایط عینی را مبنایی برای تبیین رفتار زیست‌محیطی قرار دهند. رابطه محیط‌زیست و رفتارهای مسئولانه موضوعی چندجانبه است و از طرفی بوم‌گردی بر توسعه پایدار محیط تأکید دارد، بنابراین رفتار مسئولانه مکانیسمی برای حفظ محیط‌زیست محسوب می‌شود (چی‌او، لی و چن^۳، ۲۰۱۴).

انگیزه نیروی محرک فعالیت‌های فردی است (ایکسو و چان^۴، ۲۰۱۶) و به نیازها و خواسته‌های روانی روانی و زیست‌شناختی نسبت داده می‌شود (دولنیکار، لازوروسکی و یاناماندram^۵، ۲۰۱۲). شناخت انگیزه‌های سفر برای بخش‌بندی بازار گردشگری از پیش‌فرض‌های برنامه‌ریزی است (رنجبریان، غفاری و امامی، ۱۳۹۲) و مبنایی برای توسعه گردشگری محسوب می‌شود و نقطه آغاز مطالعه رفتار گردشگران است (پیرس^۶ و لی، ۲۰۰۵)؛ بنابراین فهم شاخص‌های انگیزشی منجر به تصمیم برای سفر و رفتار مصرفی مصرفی در امور مربوط به گردشگری ضروری است (شاه‌حسینی، ۱۳۹۲).

تبیین‌های ذهنی از مهم‌ترین عواملی هستند که در بروز رفتارهای زیست‌محیطی نقش دارند. به همین دلیل در بررسی رفتار زیست‌محیطی باید نگرش‌های زیست‌محیطی افراد و گرایش‌های فکری آنان مورد مطالعه قرار گیرد. برای ارتقاء سطح نگرش افراد در جهت رفتار مسئولانه زیست‌محیطی، باید عوامل مؤثر بر آن را شناخت که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان عوامل انگیزشی را نام برد؛ زیرا فرایند گردشگری در بستری به نام جامعه صورت می‌گیرد. وجود انگیزه‌ها و اهداف گوناگون و الگوهای رفتاری با توجه به نگرش‌های

1. Schultz

2. Lee

3. Chiu, Lee & Chen

4. Xu & Chan

5. Dolnicar, Lazarvski & Yanamandram

6. Pearce

گردشگران، ضرورت آگاهی دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان امر توسعه پایدار را از این ویژگی‌ها نشان می‌دهد. چنانچه این ویژگی‌ها و روابط ساختاری بین آن‌ها به درستی شناخته شود می‌توان بازارهای هدف بوم‌گردی را به‌گونه‌ای ایجاد نمود که علاوه بر تأمین خواسته‌های گردشگران، ارزش‌های جامعه میزبان حفظ‌شده و نگرانی حاصل از تخریب محیط‌زیست و از بین رفتن حقوق نسل‌های آتی برطرف شود. بقاء محصول و پایداری بوم‌گردی جز با بررسی روابط ساختاری آن با نگرش، انگیزه و رفتار مسئولانه زیست-محیطی امکان‌پذیر نخواهد بود.

پژوهش حاضر در صدد شناخت تأثیر متغیرهای نگرشی، انگیزشی و رفتاری در تبیین مفهوم توسعه پایدار در مبحث بوم‌گردی می‌باشد. با توجه به تعاریف، ابعاد و جنبه‌های انگیزه سفر، نگرش و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی و توسعه پایدار بوم‌گردی که تأکید بر تعامل و ارتباط میان انسان و محیط پیرامون، در تمامی آن‌ها محسوس است، پژوهشگر مسئله اصلی این تحقیق را این‌گونه مطرح نموده که توجه به عوامل انگیزشی و تقویت رفتار مسئولانه تا چه اندازه می‌تواند در جهت ارتقاء سطح نگرش افراد مؤثر واقع شده و در نتیجه تلاش‌هایی در راستای شناخت و بررسی عوامل راهبردی در چارچوب توسعه پایدار در صنعت بوم‌گردی صورت پذیرد؛ بنابراین سؤال اصلی پژوهش این است که آیا نگرش زیست‌محیطی با نقش میانجی انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر غیرمستقیم و معناداری دارد؟ بدین ترتیب سؤال‌های فرعی مرتبط با موضوع نیز این‌گونه بیان می‌شوند:

آیا نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر مستقیم و معناداری دارد؟

آیا نگرش زیست‌محیطی با نقش میانجی انگیزه سفر بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر غیرمستقیم و معناداری دارد؟

آیا نگرش زیست‌محیطی با نقش میانجی رفتار مسئولانه زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر غیرمستقیم و معناداری دارد؟

مرور مبانی نظری و پژوهشی

هدف از مرور مبانی نظری و پیشینه پژوهش تبیین و توصیف بهتر توسعه پایدار بوم‌گردی و پیامدهای آن است. از این‌رو، در ادامه مفاهیم نگرش زیست‌محیطی، انگیزه و رفتار مسئولانه و توسعه پایدار بوم‌گردی بسط داده شده است.

نگرش زیست‌محیطی

نگرش انسان به محیط‌زیست و اهمیت آن در پیش‌بینی رفتارهای محیط‌زیستی از دیرزمان مورد توجه پژوهشگران بوده است. نگرش محیط‌زیستی به مثابه تمایل آموخته‌شده برای عکس‌العمل نشان دادن با سبکی مطلوب یا نامطلوب با احترام به محیط‌زیست تعریف شده است (بداک، بداک، زیموگلو، کیکس و سوسا، ۲۰۰۵). نگرش محیط‌زیستی مجموعه‌ای از باورها و تمایلات رفتاری فرد در مورد محیط‌زیست و فعالیت‌ها یا مسائل مرتبط با محیط زیست و داشتن نگرانی و دغدغه محیط‌زیستی است (بیکر، ۲۰۱۰).

انگیزه

از دیدگاه شوتن^۳، جاذبه تجربه‌ای جسمی یا روان‌شناختی است که در چارچوب ذهن افراد تنوع‌طلب، اتفاق می‌افتد و آن‌ها را از فضای معمول فراتر می‌برد. جذابیت‌ها چندپهلوی هستند و به‌عنوان انگیزه‌های سفر شناخته می‌شوند (ساعی، نائیجی و همدانیان، ۱۳۸۹). برن^۴ انگیزه گردشگران را از دو منظر عوامل برانگیزنده و جذب‌کننده بررسی می‌کند (کلاتتری و فرهادی، ۱۳۸۷). مکینتاش و گلدنر^۵ (۱۹۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که انگیزه‌های افراد برای سفر را می‌توان به چهار دسته محرک‌های فیزیکی^۶ (جهت سلامت و کاهش تنش)، محرک‌های فرهنگی^۷ (شناسایی و آموختن سبک زندگی و هنر

1. Budak, Budak, Zaimoglu, Keceç & Sucu
 2. Barker
 3. Shouten
 4. Beren
 5. Macintosh & Goldner
 6. Physical Motivation
 7. Cultural Motivation

سایر مردم)، محرک‌های بین‌فردی^۱ (دلایل روحی و معنوی) و محرک‌های موقعیت و پرستیژ^۲ تقسیم نمود (تیسف و اوپون^۳، ۲۰۱۳). یکی از مهم‌ترین مفاهیم انگیزه گردشگران مربوط به مدلی است که طبق آن انگیزه‌های سفر به دو دسته نیروهای کشنده و هل‌دهنده^۴ تقسیم می‌شوند (تیچمان و زینس^۵، ۲۰۰۹). این دو نیرو به هم وابسته‌اند و عوامل کشنده و هل‌دهنده به یک میزان در انتخاب مقصد نقش دارند (ایکسو و چان^۶، ۲۰۱۶)؛ اما باید خاطر نشان کرد که عوامل هل‌دهنده، افراد را به سفر کردن سوق می‌دهند در حالی که حالی که نیروهای کشنده انتخاب مقصد مورد نظر را سهل می‌نمایند (وانگ، چیونگ و وان^۷، ۲۰۱۳)؛ بنابراین انگیزه، دیدگاه مناسبی برای بررسی رفتار گردشگران و تصمیم برای سفر و درک سیستم‌های گردشگری است (کلنوسکی^۸، ۲۰۰۲).

رفتار مسئولانه زیست‌محیطی

از نظر مفهومی، رفتارهای زیست‌محیطی، مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود. افراد هر اجتماعی برحسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی - فرهنگی برخورد متفاوتی نسبت به محیط‌زیست دارند. این برخوردها و رفتارها ممکن است کاملاً منفی و مخالف محیط‌زیست و یا برعکس کاملاً مثبت و موافق محیط‌زیست باشد (خوش‌فر، صالحی و عقیلی، ۱۳۸۸). لی و جان^۹ (۲۰۱۵) رفتار مسئولانه زیست‌محیطی را عمل عمدی فردی یا گروهی می‌دانند که به طور مستقیم یا غیرمستقیم، تغییرات محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهد و یا مزایایی برای محیط زیست به همراه دارد. به عنوان مثال، انواع مختلف رفتار سازگار با محیط زیست زیرمجموعه فعالیت‌های زیست‌محیطی فرض شده است (مثلاً

-
1. Interpersonal Motivation
 2. Position & Prestige Motivation
 3. Tsephe & Obono
 4. Pull & Push Factors
 5. Teichmann & Zins
 6. Xu & Chan
 7. Wong, Cheung & Wan
 8. Klenosky
 9. Lee & Jan

مشارکت در سازمان‌های زیست‌محیطی)، رفتارهای سیاسی غیرفعالانه (به عنوان مثال، تقاضای رسیدگی به مشکلات زیست‌محیطی، رأی‌گیری و گزارش به مقامات دولتی) و حفظ محیط‌زیست به صورت فردی (مانند خرید محصولات سبز).

توسعه پایدار بوم‌گردی

در پارادایم جدید، مفهوم توسعه پایدار دارای مضامین زیست‌محیطی، فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی است (استویانوف^۱؛ ۲۰۱۲) و در این بین محوری که تمامی این ابعاد به‌وسیله آن پیوند می‌خورد عملکرد انسان است (اطاعت و موسوی، ۱۳۸۹). گردشگری پایدار به منظور مدیریت علائق ذی‌نفعان مورد نظر یعنی جامعه میزبان، گردشگران و متولیان این صنعتِ نوظهور شکل گرفته و ایجاد تعادل بین توسعه و محافظت از فرهنگ و محیط‌زیست را دنبال می‌کند (امین‌بیدختی، جعفری و فرهادی، ۱۳۹۳). بوم‌گردی کسب تجربه در ارتباط با درک ارزش‌های وجودی محیط‌های طبیعی را تقویت نموده و افزایش می‌دهد (چی‌او، لی و چن، ۲۰۱۴) و مدیریت آن تابع اصول و اقداماتی است که با پایداری اکولوژیکی، فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی هماهنگی دارد (ویور و لوتن^۲، ۲۰۰۷). گان و کلار^۳ (۱۹۹۴) معتقدند بوم‌گردی پایدار زمانی ایجاد می‌شود که سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری با سیاست‌های زیست‌محیطی سازگاری داشته باشد (اشتری مهرجردی، ۱۳۸۳). به عبارت دیگر، چارچوب بررسی ترقی در زمینه بوم‌گردی منوط به ارزیابی همه‌جانبه توسعه پایدار گردشگری است که هم‌اکنون میدان رقابت در عرصه پژوهش محسوب می‌شود (هال، گاسلینگ و اسکات^۴، ۲۰۱۵).

با رویداشتی به پژوهش‌های پیشین، نگرش زیست‌محیطی بر رفتار مسئولانه زیست‌محیطی تأثیر دارد (جهانی، ۱۳۹۲؛ قادری، چوپانی، صالحی و خوش‌فر، ۱۳۹۴؛ بیرکا، هارتینگ و کیزر^۵، ۲۰۱۰؛ تاپا^۶، ۲۰۱۰؛ مابلی، واگیاس و دیوارد^۷، ۲۰۱۰؛ اوگانبد^۱، ۲۰۱۳؛ چویی و فیلدینگ^۲، ۲۰۱۳؛ کولادو، استاتس و کورالیزا^۳،

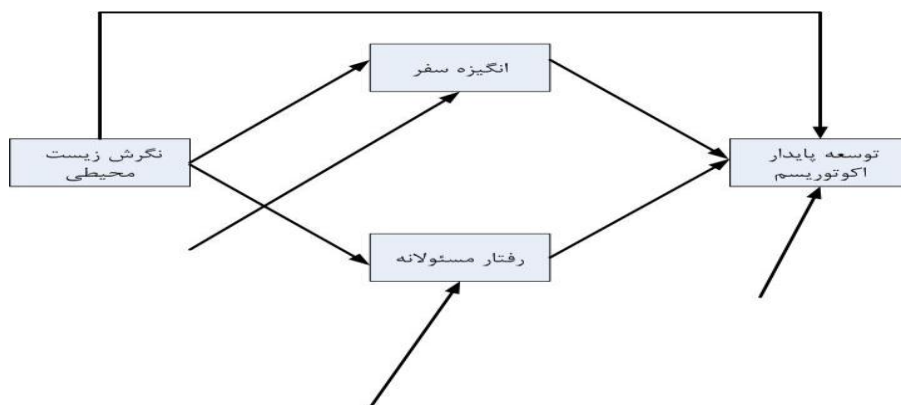
1. Stoyanov
2. Lawton
3. Gunn & Clare
4. Hall, Gössling & Scott
5. Byrka, Hartig & Kaiser
6. Thapa
7. Mobley, Vagias & Deward

کورالیزا^۲، چی او، لی و چن، ۲۰۱۴؛ لی و جان^۳، ۲۰۱۵. کیل و همکاران (۲۰۱۴) به این نتیجه دست یافتند که نگرش زیست محیطی و انگیزه سفر بر رفتار مسئولانه زیست محیطی اثر معناداری دارد. بین رفتار مسئولانه زیست محیطی و گردشگری پایدار رابطه معناداری وجود دارد (مایهالیک^۴، ۲۰۱۴؛ استفانیکا و بوتنوری^۵، ۲۰۱۵). انگیزه و رفتار مسئولانه زیست محیطی رابطه مستقیم و معناداری با هم دارند (آندرک^۶، ۲۰۰۹). بین نگرش زیست محیطی و انگیزه رابطه معناداری وجود دارد (کیم، بورگز و چان^۷، ۲۰۰۶).

با توجه به بررسی پیشینه پژوهش مشخص می‌گردد که هرچند تا کنون پژوهش‌های متعددی در زمینه متغیرهای نگرش زیست محیطی، انگیزه و رفتار مسئولانه زیست محیطی در حوزه محیط زیست و گردشگری صورت گرفته و گاهی به رابطه دو به دوی این متغیرها پرداخته شده اما تا کنون پژوهشی انجام نشده که به صورت همزمان به رابطه نگرش با توسعه پایدار بوم‌گردی و نقش میانجی انگیزه سفر و رفتار مسئولانه بپردازد. در چارچوب نظری این پژوهش، مسأله دستیابی به توسعه همه‌جانبه و مستمر یعنی تغییر مهم در فهم رابطه انسان و طبیعت و انسان‌ها با یکدیگر در صنعت بوم‌گردی است. فرض بر این است که داشتن نگرش و دغدغه‌های زیست محیطی، احتمال دستیابی به توسعه پایدار بوم‌گردی را افزایش می‌دهد چون در این صورت بوم‌گردی با توجه به تمامی ابعاد آن به گونه‌ای توسعه می‌یابد که بویایی و پایایی را توأم به همراه دارد. نگرش زیست محیطی می‌تواند افراد را وادار نماید تا سفر به مناطق طبیعی را تجربه نموده و رفتار مسئولانه‌تری در قبال طبیعت از خود نشان دهند. تمایل افراد به اقدامات زیست محیطی در جهت حفظ آن ناشی از وجود نگرش زیست محیطی قوی در بین افراد است. از طرفی انگیزه نیز ارتباط نزدیکی با رفتار مسئولانه دارد و پایه و اساس درک رفتارهایی است که افراد حین فعالیت‌های بوم‌گردی از خود بروز می‌دهند؛ بنابراین، از انگیزه به عنوان یک تعدیل‌گر در ارتباط نگرش و توسعه پایدار بوم‌گردی

1. Ogunbode
 2. Choi & Fielding
 3. Collado, Statts & Corraliza
 4. Jan
 5. Mihalic
 6. Stefanica & Butnaru
 7. Andereck
 8. Kim, Borges & Chon

به کار گرفته می‌شود. در مدل مفهومی ارائه شده، نگرش زیست‌محیطی به‌عنوان متغیر برون‌زاد بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر مستقیم دارد. همچنین، انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی در رابطه نگرش زیست‌محیطی با توسعه پایدار بوم‌گردی نقش میانجی ایفا می‌کنند (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی تأثیر نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی با نقش واسطه‌ای انگیزه سفر و رفتار مسئولانه

(پیکان‌های پایین مدل اشاره به اثرات باقیمانده دارند)

منبع: کیل، هولاند و استین (۲۰۱۴)

بنابراین در راستای هدف پژوهش و با توجه به مدل مفهومی فرضیه‌های زیر مطرح و آزمون شد:

نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر مستقیم دارد.

نگرش زیست‌محیطی با واسطه انگیزه سفر بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر غیرمستقیم دارد.

نگرش زیست‌محیطی با واسطه رفتار مسئولانه زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی اثر غیرمستقیم

دارد.

روش‌شناسی

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی و با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه بوم‌گردهای مناطق گردشگری شهرستان‌های مهدی-شهر و سمنان در تابستان و پاییز سال ۱۳۹۴ بودند. با توجه به مسیرهای فرض شده تعداد ۹ پارامتر (۳ پارامتر در ماتریس گاما، ۲ پارامتر در ماتریس بتا، ۱ پارامتر در ماتریس فای و ۳ پارامتر در ماتریس سای) باید برآورد شود. به این ترتیب، حجم نمونه باید حداقل ۵ تا ۵۰ برابر پارامترهای مورد نظر باشد (مولر، ۱۹۹۶). بر این اساس، با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، نمونه‌ای به حجم ۲۵۰ نفر در نظر گرفته شد. از این تعداد شرکت‌کنندگان در پژوهش ۱۲۲ نفر معادل ۴۸/۸ درصد مرد و ۱۲۸ نفر معادل ۵۱/۲ درصد زن بودند.

ابزارهای اندازه‌گیری

در این پژوهش از پرسشنامه‌های کیل و همکاران (۲۰۱۴) برای سنجش نگرش زیست‌محیطی، انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی استفاده شده است. نگرش شامل ۹ گویه بوده که به صورت طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) درجه‌بندی شده است. معیارهای سنجش این متغیر شامل سه مؤلفه سازگارمداری با محیط‌زیست، دوگانه محوری و تکنولوژی‌مداری است. اعتبار این پرسشنامه توسط کیل و همکاران (۲۰۱۴) به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۶ و توسط محقق ۰/۷۶۳ برآورد شد و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۷۵-۰/۵۲ بود. پرسشنامه انگیزه سفر مشتمل بر ۹ گویه می‌باشد و به صورت طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) درجه‌بندی شده است. معیارهای سنجش این متغیر شامل سه بعد بهره‌مندی از طبیعت، خلوت کردن و سلامت روان و یادگیری و نوآوری است. اعتبار این پرسشنامه توسط کیل و همکاران (۲۰۱۴) به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۸ گزارش شده است. ضریب آلفای محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰/۸۵۳ و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۷۰-

۰/۵۱ به دست آمد. پرسشنامه رفتار مسئولانه زیست‌محیطی حاوی ۶ گویه می‌باشد و به صورت طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) درجه‌بندی شده است. معرف‌های این متغیر، فعالیت‌های سیاسی و اقدامات آموزشی می‌باشد. اعتبار این پرسش‌نامه توسط کیل و همکاران (۲۰۱۴) به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۶۱ و در این پژوهش ۰/۷۷۲ اندازه‌گیری شده است. دامنه همبستگی گویه‌های این متغیر با نمره کل ۰/۷۸ - ۰/۴۸ به دست آمد. در آخرین قسمت از پرسشنامه توسعه پایدار بوم‌گردی سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) مشتمل بر ۱۱ گویه و طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) استفاده شده است. این متغیر به دو بعد میزان اهمیت توسعه پایدار در بوم‌گردی و میزان ارتباط عملکرد بوم‌گردی با استانداردهای توسعه پایدار تقسیم می‌شود. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برابر با ۰/۷۶۸ و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۷۲ - ۰/۵۸ برآورد شد.

روش تحلیل داده‌ها

برای تحلیل داده‌ها از بسته‌بندی آماری برای تحلیل داده‌های علوم اجتماعی نسخه ۱۹^۱ و نرم‌افزار روابط خطی ساختاری نسخه ۸/۵^۲ استفاده شد. روابط فرضی ساختاری با مدل تحلیل مسیر آزمون شد؛ و شاخص‌های برازندگی مدل نهایی گزارش شد.

یافته‌ها

بر اساس نتایج جدول ۱ توسعه پایدار بوم‌گردی با انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی رابطه معنادار و در جهت نظری دارد. شدت رابطه توسعه پایدار بوم‌گردی با انگیزه سفر زیر متوسط ولی بیشتر از انگیزه سفر است ($r = 0.231, p < .01$)؛ اما توسعه پایدار بوم‌گردی با نگرش زیست‌محیطی رابطه معناداری ندارد. برای آزمون مدل فرضی این مطالعه الگوی روابط همبستگی بین متغیرها در نظر گرفته شد. نخست کشیدگی و چولگی تک متغیری و چند متغیری بررسی شد. یافته‌ها حاکی از آن است که

فرض توزیع نرمال چند متغیری در داده‌ها صادق است. به این ترتیب، شاخص‌های برازش مدل فرضی بررسی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مدل فرضی یک مدل فرا شناسا است. به این معنا که تعداد پارامترهای قابل برآورد مدل از تعداد واریانس-کوواریانس‌های مشاهده شده بیشتر است ($c > p$). از این رو برای بررسی برازندگی مدل فرضی ضرایب مسیر و معناداری آن‌ها بررسی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد اثر مستقیم نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی معنادار نیست.

جدول ۱. نتایج ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴
۱. نگرش زیست‌محیطی	-			
۲. انگیزه سفر	۰/۳۳۷**	-		
۳. رفتار مسئولانه زیست‌محیطی	۰/۳۴۷**	۰/۳۳۲**	-	
۴. توسعه پایدار بوم‌گردی	۰/۰۲۷	۰/۲۳۱**	۰/۱۹۹**	-

** $P < 0.001$ * $P < 0.05$

جدول ۲. شاخص‌های برازندگی مدل نهایی اصلاح شده

شاخص	دامنه مورد قبول	مقدار	نتیجه
X^2	$P > 0.05$	۲/۴۹	تأیید
Df	-	۲	-
X^2/df	۳-۵	۱/۲۴	تأیید
RMSEA	$RMSEA < 0.08$	۰/۰۷۶	تأیید
GFI	$GFI > 0.90$	۰/۹۷	تأیید
AGFI	$AGFI > 0.90$	۰/۹۴	تأیید
NFI	$NFI > 0.90$	۰/۹۷	تأیید
CFI	$CFI > 0.90$	۰/۹۸	تأیید
IFI	$IFI > 0.90$	۰/۹۸	تأیید

در نهایت، به منظور اصلاح مدل، مسیرهای غیرمعنادار از مدل حذف شدند و برازندگی داده - مدل بررسی شد. مدل اصلاح شده نهایی در شکل ۲ گزارش شده است. بررسی شاخص‌های برازش مدل حاکی از آن است که مدل نهایی، برازش نسبتاً مطلوبی با داده‌ها دارد (جدول ۲). اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل در جدول شماره ۳ گزارش شده است. در مدل نهایی در حالیکه نگرش زیست‌محیطی بر توسعه

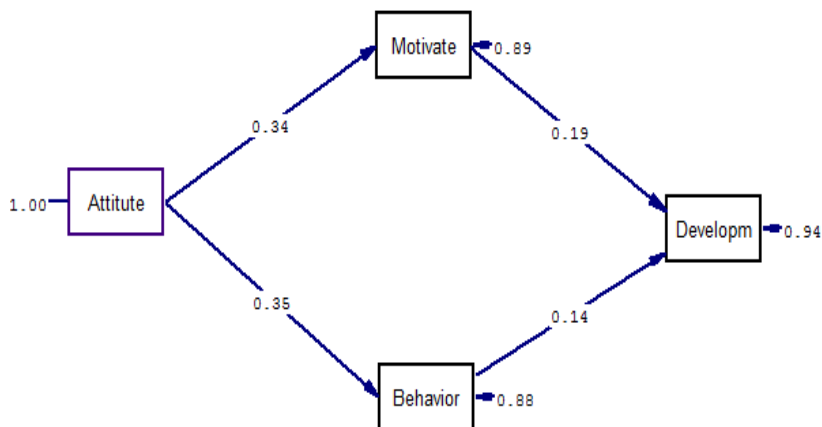
پایدار بوم‌گردی اثر مستقیم ندارد، اما با میانجی انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی اثر غیر مستقیم و معناداری بر توسعه پایدار بوم‌گردی دارد.

جدول ۳. اثر مستقیم، غیر مستقیم و کل نگرش زیست‌محیطی، انگیزه سفر، رفتار مسئولانه بر توسعه پایدار بوم‌گردی

اثر کل	اثر غیر مستقیم	اثر مستقیم	مسیر	اثر
۰/۱۱۵**	۰/۱۱۵**	-	نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی	برونزاد بر درونزاد
۰/۳۴**	-	۰/۳۴**	نگرش زیست‌محیطی بر انگیزه سفر	
۰/۳۵**	-	۰/۳۵**	نگرش زیست‌محیطی بر رفتار مسئولانه زیست‌محیطی	
۰/۱۹**	-	۰/۱۹**	انگیزه سفر بر توسعه پایدار بوم‌گردی	درونزاد بر
۰/۱۴**	-	۰/۱۴**	رفتار مسئولانه زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی	درونزاد

**P<۰,۰۰۱ *P<۰,۰۵

**ضرایب متریک گزارش شده‌اند

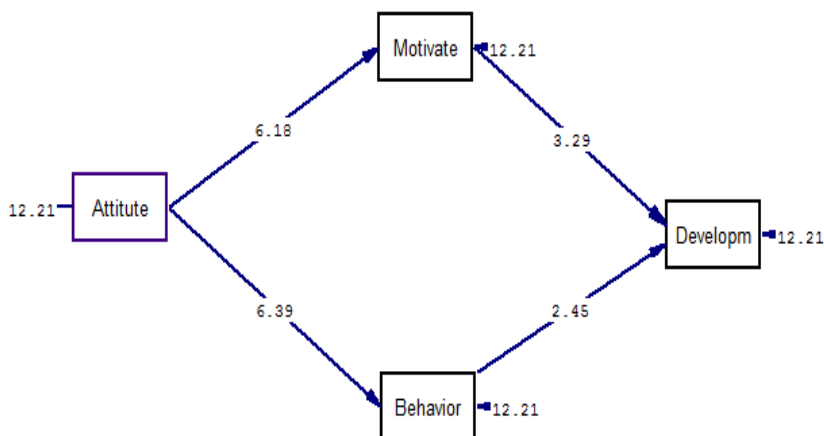

Chi-Square=2.49, df=2, P-value=0.00004, RMSEA=0.076

شکل ۲. مدل نهایی اثر نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی با نقش میانجی انگیزه سفر و رفتار

مسئولانه

**ضرایب استاندارد گزارش شده‌اند

Chi-Square=2.49, df=2, P-value=0.00004, RMSEA=0.076

شکل ۳. مدل نهایی اثر نگرش زیست محیطی بر توسعه پایدار بوم گردی با نقش میانجی انگیزه سفر و رفتار

مسئولانه

*ضرایب معناداری گزارش شده اند.

بحث و نتیجه گیری

نخستین یافته این پژوهش بیانگر این است که نگرش زیست محیطی بر توسعه پایدار بوم گردی اثر مستقیم و معناداری ندارد. بررسی پیشینه پژوهش هم نشان می دهد که تاکنون تحقیقی انجام نشده که به تأثیر نگرش زیست محیطی بر توسعه پایدار بوم گردی و به بیان رابطه بین این دو متغیر بپردازد. مطابق با آنچه مطرح شد، نتایج پرسش نامه های گردآوری شده نشان داده است که از مجموع گویه هایی که برای سنجش میزان نگرش زیست محیطی و توسعه پایدار بوم گردی استفاده شده، پرسش های مربوط به نگرش زیست محیطی موافقت نسبتاً بالایی دریافت نموده است؛ اما پرسش های مربوط به توسعه پایدار بوم گردی از کمترین میزان اهمیت برخوردار شده است. در این زمینه دو پرسش اساسی مطرح می شود. پرسش اول این است که چرا افراد از نگرش زیست محیطی نسبتاً خوبی برخوردارند؟ پرسش دوم نیز در پی این موضوع است که چرا این نگرش در ارتباط با توسعه پایدار به صورت مستقیم تأثیر مثبت و معناداری نداشته است؟

در تبیین پرسش اول می‌توان گفت که با توجه به اهمیت و نقش محیط‌زیست در سلامت و توسعه پایدار جامعه در گذشته، حال و آینده، به‌کارگیری ابزارهای مناسب جهت گسترش فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست عامل بقای منابع برگشت‌ناپذیر طبیعی برای آیندگان خواهد بود. یکی از کارآمدترین روش‌های ایجاد تغییرات ماندگار در جوامع، فرهنگ‌سازی و بومی‌سازی رفتارهای جامعه است. پس اگر به‌طور همه‌جانبه فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در جامعه نهادینه شود، می‌توان انتظار داشت که این فرهنگ در زمان کنونی باقی مانده و هم به نسل‌های آینده به‌صورت یک میراث جاودان منتقل خواهد شد. مطابق با آنچه در پژوهش‌های پارسا پور (۱۳۹۱) و ذاکری و همکاران (۱۳۹۵) آمده، می‌توان گفت که در آثار هزارساله ادبیات فارسی، رویکرد نسبت به طبیعت و محیط‌زیست به‌طور گسترده‌ای وجود داشته و مقوله حفاظت از آن همواره مورد توجه نویسندگان و شاعران بوده است؛ بنابراین تبیین و ارائه نگرش‌های پیشینیان به موضوع محیط‌زیست و بیان اهمیت آن توانسته تا حدودی شالوده فرهنگ زیست‌محیطی را فراهم آورد.

نکته مهم دیگر این‌که اطلاعات و خبررسانی در رابطه با مسائل زیست‌محیطی نوعی نگرانی در بین افراد جامعه به وجود می‌آورد که بیان‌کننده سطح درک بیش‌تری از مفاهیم اصلی مرتبط با محیط پیرامون می‌باشد. مطابق با پژوهش پور و سعادت‌یار (۱۳۹۱)، می‌توان گفت که نگرانی‌های زیست‌محیطی از جنبه‌های نگرش‌های زیست‌محیطی تلقی می‌شود. وجود دانش درباره محیط‌زیست و مسائل مربوط به آن، آگاهی و نگرش‌هایی در این زمینه ایجاد می‌کند و باعث به وجود آمدن انگیزه بیش‌تری برای اقدام به رفتارهای مسئولانه می‌گردد.

در پاسخ به پرسش دوم باید بیان نمود که با توجه به گویه‌های مربوط به توسعه پایدار بوم‌گردی و به‌خصوص مؤلفه میزان هماهنگی عملکرد بوم‌گردی با استانداردهای توسعه پایدار، این نتیجه به‌دست آمد که متصدیان تورها و ارائه‌کنندگان خدمات گردشگری که ارتباط مستقیم و نزدیک‌تری با مقصدهای گردشگری دارند، عملکرد درستی در این زمینه از خود نشان نداده‌اند. با در نظر گرفتن گویه‌های مرتبط با مؤلفه میزان اهمیت توسعه پایدار در بوم‌گردی، متأسفانه بخش دولتی نیز در این حوزه موفق عمل نکرده

است؛ بنابراین نتیجه حاصل از گردآوری سؤال‌های مرتبط با توسعه پایدار با نظرات گفته شده در برخی پژوهش‌های پیشین (اشتری مهرجردی، ۱۳۸۳؛ امینیان و همکاران، ۱۳۹۱؛ حدادی نیا و همکاران، ۱۳۹۲؛ برامول و لین، ۲۰۰۸؛ گاسلینگ و همکاران، ۲۰۰۸؛ گاسلینگ و همکاران، ۲۰۰۹؛ هال و همکاران، ۲۰۱۵) درباره بوم‌گردی و توسعه پایدار مغایرت دارد. باید اذعان نمود که برای رسیدن به توسعه پایدار بوم‌گردی به نیروهای انسانی نیاز داریم که نسبت به حفاظت از ارزش‌های فرهنگی و زیست‌محیطی به یک باور درونی رسیده باشند. همچنین به قوانینی که حامی این منابع انسانی بوده و از همه مهم‌تر مسئولینی که حقوق انسان‌ها و سایر موجودات در نظر آنان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد.

اما در شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان به دلیل این‌که بوم‌گردی بیشتر در قالب یک ایده و نه به‌عنوان یک موضوع آکادمیک مطرح شده است، بسیاری از گروه‌های تجاری و دولتی آن را بدون درک ابتدایی‌ترین اصول ترویج نموده‌اند. حال آنکه تمامی بخش‌های مرتبط در این حوزه اعم از بخش‌های دولتی، آژانس‌ها، شرکت‌های مسافرتی، اقامتگاه‌ها، جوامع بومی، راهنمایان، گردشگران و ... که در این صنعت فعال هستند، باید در پایداری به اصول بوم‌گردی، مسئولانه رفتار کنند. یکی از بزرگ‌ترین مشکلاتی که برنامه‌های حفاظتی با آن مواجه هستند، نداشتن توجیه اقتصادی فعالیت‌های حفاظت از محیط‌زیست است. بودجه‌هایی که از طرف دولت به این بخش اختصاص داده می‌شود، معمولاً کافی نیست و این در حالی است که تعداد بهره‌بردارانی که به فکر تصرف این منابع بوده و خواهان برگشت سرمایه خود در مدت زمان اندک هستند رو به افزایش است؛ بنابراین با توجه به آنچه بحث گردید می‌توان اذعان داشت که انگیزه سفر و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی نه تنها به صورت مستقیم بر توسعه پایدار بوم‌گردی تأثیر معناداری دارند، بلکه به طریق غیرمستقیم نیز بر جهت رابطه یا میزان رابطه نگرش و توسعه پایدار مؤثر می‌باشند. به‌طورکلی، یکی از مواردی که این پژوهش بر آن صحنه می‌گذارد، تأثیر غیرمستقیم نگرش زیست‌محیطی بر توسعه پایدار بوم‌گردی می‌باشد.

یافته دیگر پژوهش حاکی از آن است که نگرش زیست‌محیطی با نقش واسطه‌ای انگیزه سفر بر توسعه پایدار بوم‌گردی تأثیر غیرمستقیم دارد. این نتیجه با یافته لی (۲۰۱۱) ناهمسو می‌باشد چون او تنها احساس

تعهد و مسئولیت را به عنوان یک واسطه در بروز رفتار مسئولانه و ایجاد تعلق مکانی دخیل می‌داند؛ اما با یافته پژوهش با آنچه کیم و همکاران (۲۰۰۶) و انصاری رنانی و جلالی (۱۳۸۶) به دست آوردند، همسو است زیرا افراد با توجه به نگرش‌های خود نسبت به محیط‌زیست، انگیزه‌های متفاوتی برای سفر به طبیعت دارند که با توجه به این امر می‌توان شیوه‌های بازاریابی اجتماعی را به منظور ارتقاء رویدادهای گردشگری پیشنهاد داد. با شناخت دقیق انگیزه‌های طیف‌های مختلف گردشگران می‌توان برای هریک از آنان با در نظر گرفتن نیازهایشان برنامه‌ریزی نمود. همچنین این نتایج با نتایج کیل و همکاران (۲۰۱۴) تطابق دارد. آن‌ها نشان داده‌اند که آگاهی افراد در مورد طبیعت و ارزش‌های آن ممکن است نگرش مثبت‌تری را نسبت به محیط‌زیست ایجاد نماید که در نتیجه آن تمایل افراد به سمت تجربه کردن یک محیط طبیعی جلب خواهد شد و در نهایت خود افراد را وادار خواهد کرد که رفتارهای مسئولانه از خود بروز دهند. چهارچوب نظری آنان فرض کرده بود که نگرش‌های زیست‌محیطی و انگیزه اساساً رفتار مسئولانه را شکل می‌دهند؛ بنابراین بدیهی است که با حمایت از ابعاد طبیعی محیط‌زیست و افزایش آگاهی در این زمینه از طریق برنامه‌های آموزشی در بین بوم‌گردهای شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر، می‌توان این امر را مدیریت نمود چون تقویت انگیزه سفر در گردشگران باعث خواهد شد که توسعه این صنعت بهبود یابد.

مطابق با نتایج پژوهش نگرش زیست‌محیطی با نقش واسطه‌ای رفتار مسئولانه زیست‌محیطی بر توسعه پایدار اکوتوریسم به صورت غیرمستقیم تأثیر می‌گذارد. نتیجه این پژوهش با یافته (فاضلی و جعفر صالحی، ۱۳۹۲؛ لی و جان، ۲۰۱۵) هم‌راستا نمی‌باشد؛ به این علت که پژوهش آنان بیان‌کننده این واقعیت است که بهبود درک گردشگران از ارزش سفر به طبیعت و کسب تجربه از سفر اولین قدم در قوت بخشیدن مفهوم رفتار مسئولانه و نگرش زیست‌محیطی است؛ اما یافته پژوهش پور و سعادت‌یار (۱۳۹۰)، مابلی و همکاران (۲۰۱۰)، اوگانبد (۲۰۱۳) و چی‌او و همکاران (۲۰۱۴) با این نتیجه پژوهش هماهنگ می‌باشد و وجود رابطه‌ی بین نگرش و رفتار را در فعالیت‌های بوم‌گردی تأیید می‌نماید. این نتایج با آنچه کایزر و همکاران (۱۹۹۹) به دست آوردند، هم‌خوانی دارد. آن‌ها در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که نگرش

زیست محیطی تا حد زیادی احساس مسئولیت در قبال محیط زیست و هدف از رفتار بوم شناختی را تأیید و پیش بینی می کند.

جامعه شناسان محیط زیست نیز اشاره کرده اند که درک طبیعت و جامعه در کنار یکدیگر امکان پذیر است و نباید آن دو را از هم تفکیک کرد. از این رو محققان درصدد هستند که عوامل مؤثر بر تمایل انسان به حفظ محیط را شناسایی نمایند تا راهکارهایی را جهت ترغیب افراد به رفتارهای مثبت محیطی ارائه دهند. این فرآیند می تواند به یک مسئله اجتماعی قابل توجهی مبدل شود و مطالعات زیادی را به خود اختصاص دهد (صادقی و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین این یافته با یافته های (آندریاک، ۲۰۰۹؛ تاپا، ۲۰۱۰؛ جویی و فیلدینگ، ۲۰۱۳؛ کولادو و همکاران، ۲۰۱۳) هم راستا می باشد. گردشگران به واسطه کسب تجربه از طبیعت تحت تأثیر قرار گرفته و برای رفتارهای مسئولانه ارزش بیش تری قائل می شوند. نگرش های زیست محیطی باعث شده که افراد حتی کودکان احساس نزدیکی بیش تری نسبت به طبیعت داشته باشند و رفتارهای آنان نسبت به محیط تحت تأثیر قرار گیرد. بر همین اساس اگر آگاهی و درک بوم گردی های این دو شهرستان از رفتار مسئولانه زیست محیطی مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد، نگرش زیست محیطی به- عنوان یک عامل پیش بینی کننده قوی از رفتار مسئولانه می تواند به حفاظت از محیط و توسعه بوم گردی در این مناطق کمک نماید. بروز رفتارهای مسئولانه از جانب بوم گردی ها این نکته را تأیید می کند که منطقه گردشگری از ارزش حفاظتی برخوردار است چون رفتار مسئولانه زیست محیطی و گردشگری پایدار ارتباط تنگاتنگی باهم دارند، طوری که درک رفتار مسئولانه در بوم گردی بر پایه مفهوم توسعه پایدار استوار شده است.

یکی از جنبه های توسعه پایدار در سطوح و ابعاد متفاوت، شناسایی سرزمین و پتانسیل های طبیعی آن است یعنی شناخت محیط های طبیعی، روستاها و مناطق طوری که برای حفظ قابلیت های طبیعی و زیست محیطی آن تلاش شود. بدون تردید تغییر جریان اقتصادی تک پایه به سوی اقتصاد متنوع و باثبات، نیاز به شناخت فرآیند گردشگری به ویژه بوم گردی است تا با داشتن پشتوانه علمی و آگاهی از تمام آثار این پدیده در چارچوب توسعه پایدار، گزینش آگاهانه یک راهبرد عاقلانه و واقع گرایانه همراه با

برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح حاصل شود. با مقایسه نتایج این پژوهش با تحقیقات گذشته به این نکته دست می‌یابیم که ارتباط بین فاکتورهای مؤثر بر توسعه پایدار بوم‌گردی در کنار هم و به صورت همزمان در چارچوب نظری اولیه هیچکدام از مطالعات پیشین قرار نگرفته و متغیرهای انگیزه و رفتار مسئولانه در نحوه ارتباط بین نگرش و توسعه پایدار بوم‌گردی نقش تعدیل‌گر نداشته‌اند؛ اما در تحقیق حاضر مدلی از روابط بین این متغیرها ارائه می‌شود.

محدودیت نخست این پژوهش مربوط به عدم تجانس و همگونی پاسخگویان از حیث ویژگی‌هایی نظیر سن، جنس، سواد و غیره است که می‌تواند باعث کاهش اعتبار تحقیق شود. یافته‌های این پژوهش به جامعه بوم‌گردهای شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان قابل تعمیم هستند. پس بهتر است برای اطمینان از صحت نتایج حاصل شده، این روابط در سایر جوامع نیز مورد آزمون قرار گیرند تا از انحراف تعمیم تا حد امکان جلوگیری به عمل آید. خطای ابزار و عدم قطعیت در استفاده از ابزارهای اندازه‌گیری پرسشنامه‌ای مربوط به محدودیت دوم پژوهش است؛ بنابراین باید خاطرنشان کرد که استفاده از این روش‌ها به پژوهشگران در فهم داده‌ها کمک می‌کند و راه‌حل‌های قطعی برای مسائل به شمار نمی‌رود.

مطالعات متعددی نشان داده‌اند که میان نگرش زیست‌محیطی و رفتارهای مسئولانه رابطه وجود دارد. امر مسلم این است که گرایش‌های زیست‌محیطی در اشخاص وجود دارد اما آن چیز که هنوز به‌طور کامل مشخص نشده، شرایطی است که این گرایش‌ها را شکل می‌دهد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که در تحقیقات آتی اثر عوامل خارجی بر روی این رابطه نیز بررسی گردد. شناخت بازار هدف و پیش‌بینی تقاضای گردشگری منوط به شناخت انگیزه‌ها و سلیقه مشتریان است. جذب گردشگران در بازاریابی بوم‌گردی مبتنی بر ارائه محصول جدید می‌باشد که نیازمند شناخت انگیزه‌های روحی و روانی گردشگران است. بدین جهت تئوری‌های انگیزش باید در ساختار بازاریابی نوین به‌وسیله پژوهش‌های میدانی تعریف شوند. به دلیل این‌که فرآیند گردشگری محصور به بستری به‌نام جامعه است و خواسته افراد مداوم در حال تغییر می‌باشد، بنابراین پیشنهاد این است که پژوهش‌ها در راستای شناخت انگیزه‌های سفر گردشگران باشند.

منابع

- اسلامی‌دولایی، فیصل و شیخی، محمدتقی. (۱۳۸۹). «بررسی جامعه‌شناختی موانع توسعه گردشگری در جزیره قشم». ششمین همایش ملی فرهنگی گردشگری خلیج همیشه فارس. تهران، مرکز گردشگری علمی فرهنگی دانشجویان ایران.
- اطاعت، جواده؛ موسوی، سیده زهرا. (۱۳۸۹). «تمرکززایی و توسعه پایدار در ایران». فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۲ (۷۱)، ۸۹-۱۰۶.
- امین‌بیدختی، علی‌اکبر. جعفری، سکینه. و فرهادی، وحیدرضا. (۱۳۹۳). «رابطه تعلق اجتماعی و مشارکت اجتماعی با توسعه گردشگری پایدار: نقش میانجی اثرات درک شده». فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۸ (۲۶)، ۲۳-۱.
- امینیان، سکینه. صادقی، ابراهیم. فرجی، عبدالله و نادری گور قلعه، افشین. (۱۳۹۱). «بررسی فرصت‌ها و چالش‌های توسعه پایدار اکوتوریسم ایران». دومین همایش راهکارهای توسعه اقتصادی با محوریت برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشگاه آزاد اسلامی سندج، ۹ و ۱۰ خردادماه.
- انصاری رنانی، قاسم. و جلالی، فرشاد. (۱۳۸۶). «عوامل مؤثر بر استقبال مردم تهران از طبیعت‌گردی (اکوتوریسم)». مطالعات مدیریت بهبود و تحول، (۵۳)، ۵۰-۲۵.
- پارسا پور، زهرا. (۱۳۹۱). «بررسی ارتباط انسان با طبیعت در شعر». مجله ادب فارسی، ۲ (۱)، ۷۷-۹۹.
- پور، سمیرا و سعادت‌یار، فهیمه سادات. (۱۳۹۱). «تحلیل و بررسی نگرش‌ها و نیات رفتاری مسئولان زیست‌محیطی با توجه به شهروند زیست‌محیطی». راهبرد توسعه، (۲۹)، ۱۹۷-۲۱۴.
- خوش‌فر، غلامرضا. صالحی، صادق. وصال، زینب. و عباس‌زاده، محمدرضا. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان (مطالعه موردی: دهستان جاغرق شهرستان بینالود)». پژوهش‌های روستایی، (۱۶)، ۱۵۸-۱۳۷.
- خوش‌فر، غلامرضا. صالحی، صادق. و عقیلی، محمود. (۱۳۸۸). «سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولان در شمال ایران». فصلنامه علوم کشاورزی و منابع طبیعی، (۲۰).
- جهانی، زهرا. (۱۳۹۲). بررسی نگرش و رفتارهای زیست‌محیطی و رابطه آن با پارادایم نوین زیست‌محیطی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- حدادی نیا، سمیه. دانه‌کار، افشین. عشقی، کوروش. درویش‌صفت، علی‌اصغر و کابلی، محمد. (۱۳۹۲). «پهنه‌بندی گردشگری متکی به طبیعت مبتنی بر معیارهای محیط‌زیستی (مطالعه موردی شهرستان خاتم استان یزد)». نشریه محیط‌زیست، ۶۶ (۳)، ۲۸۵-۳۰۰.

ذاکری، رقیه. سیاوشی، ثریا. مهرانی، فرحناز و صمصامی، سهیلا. (۱۳۹۵). «بررسی نقش توجه به محیط‌زیست در فرهنگ و آثار ادبی و تأثیر آن در حفاظت از زیست‌بوم شهری». اولین کنفرانس بین‌المللی مخاطرات طبیعی و بحران‌های زیست‌محیطی ایران، راهکارها و چالش‌ها.

رنجبریان، بهرام. غفاری، محمد و امامی، علیرضا. (۱۳۹۲). «شناسایی و تجزیه و تحلیل انگیزه‌های گردشگران خارجی جهت سفر به شهر اصفهان». *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۵ (۱۷)، ۳۶-۲۱.

ساعی، علی. نائیجی، مختار و همدانیان، فاطمه. (۱۳۸۹). «نقش جاذبه‌های مقصد گردشگری در جذب توریست فرهنگی گردشگران خارجی شهر اصفهان». *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۶ (۲)، ۱۴۴-۱۲۱.

شاه‌حسینی، حدیث. (۱۳۹۲). «شناخت انگیزه‌ها و عوامل مؤثر بر میزان رضایت طبیعت‌گردها از سفر به قشم». *فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری*، ۸ (۲۴)، ۱۸۲-۱۴۵.

صالحی، صادق. (۱۳۹۲). «بررسی رابطه دانش و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی». *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۱۱۶ (۱)، ۱۳۰-۱۰۷.

صالحی عمران، ابراهیم. و آقا محمدی، علی. (۱۳۸۶). بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست‌محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۹۵ (۱۱۷)، ۹۱-۱۱۷.

صادقی، حمیدرضا. عبدالهی، عظیمه سادات و مختاری ملک‌آبادی، رضا. (۱۳۹۳). «تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)». *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۵ (۱۸)، ۲۰-۱.

ضرابی، اصغر. و صفراآبادی، اعظم. (۱۳۹۲). «ارزیابی توسعه اکوتوریسم پایدار در شهر کرمانشاه». *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۱۷ (۴۹)، ۱۷۰-۱۴۹.

غیاثوند، احمد. (۱۳۹۰). *کاربرد آمار و نرم‌افزار SPSS در تحلیل داده‌ها*. تهران: نشر لویه.

کلانتری، عبدالحسین. و فرهادی، محمد. (۱۳۸۷). «جوان و مصرف گردشگری». *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، ۲ (۲)، ۱۹۴-۱۵۹.

معتمدی‌نیا، زهره. پاپزن، عبدالحمید. و مهدی‌زاده، حسین. (۱۳۹۳). «عوامل مؤثر بر نگرش زیست‌محیطی مالکان و مدیران

SME های کشاورزی استان‌های کرمانشاه و ایلام، *نشریه محیط‌زیست طبیعی*. «منابع طبیعی ایران»، ۶۷ (۱)، ۱۰۳-۹۱.

مهدوی، علی. کرمی، امید. و میرزایی، جواد. (۱۳۹۰). «ارزیابی توان طبیعت‌گردی منطقه بدره در استان ایلام با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS)». *فصلنامه اکوسیستم‌های طبیعی ایران*، ۸ (۲)، ۷۴-۶۳.

Abu-Rabia, S., & Yaari, I. (2012). Parent's Attitudes and Behavior, the Learning Environment, and Their Influence on Children's Early Reading Achievement. *Open Journal of Modern Linguistics*, 2(4), 170-179.

Andereck, K. L., (2009). Tourist's perceptions of environmentally responsible innovations at tourism business. *Journal of Sustainable Tourism*, 17, 489-499.

Barker, L. A. (2010). Exploring the relationship between general and specific environmental

- attitudes and environmentally responsible behavioral intention: A survey of OHV and ATV riders in the Adirondacks. State University of New York College of Environmental Science and Forestry.
- Bohner, G., & Dickel, N. (2011). Attitudes and attitude change. *Annual review of psychology*, 62, 391-417.
- Budak, D. B., Budak, F., Zaimoglu, Z., Kekec, S., & Sucu, M. Y. (2005). Behavior and attitudes of students towards environmental issues at faculty of agriculture, Turkey. *Journal of Applied Sciences*, 5, 1224-1227.
- Byrka, K., Harting, T., & Kaiser, F. G. (2010). Environmental attitudes as a mediator of the relationship between psychological restoration in nature and self-reported ecological behavior. *Psychological Review*, 107, 847-859.
- Chiu, H.T.Y., Lee, I.W., & Chen, T. H. (2014). Environmentally responsible behavior in ecotourism: Antecedents and implications: *Tourism Management*, 40, 321-329.
- Choi, A.S., & Fielding, K.S. (2013). Environmental attitudes as WTP predictors: A case study involving endangered species. *Ecological Economics*, 89, 24-32.
- Collado, S., Staats, H., & Corraliza, J. A. (2013). Experiencing nature in children's summer camps: Affective, cognitive and behavioral consequences. *Journal of Environmental psychology*, 33, 37-44.
- Debicka, O., & Jastrzabec, O. A. (2014). Responsible Tourism in Poland. *Tourism and Hospitality Industry 2014, CONGRESS PROCEEDINGS*.
- Dolnicar, S., Lazarevski, K., & Yanamandram, V. (2012). *Quality-of-life and travel motivations: integrating the two concepts in the Grevillea Model*. Handbook of Tourism and Quality-of-life Research: Enhancing the lives of Tourists and Residents of Host communities. London: Springer.
- Frick, J., Kaiser, F. G., & Wilson, M. (2004). Environmental knowledge and conservation behavior: Exploring prevalence and structure in a representative sample. *Personality and Individual Difference*, 37, 1597-1613.
- Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. (2009). *Sustainable Tourism Future: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Gössling, S., Hall, C. M., Lane, B., & Weaver, D. (2008). The Helsingborg statement on sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(1), 122-124.
- Guillou, Michel, E., & Moser, G. (2006). Commitment of farmers to environmental protection; from social pressure to environmental conscience. *Journal of Environmental Psychology*, 26(3), 227-235.
- Hall, C. M., Gossling, S., & Scott, D. (2015). *The Handbook of Tourism and Sustainability*. London and New York: Taylor & Francis Group.
- Hawcroft, L. J., & Milfont, T. L. (2010). The use (and abuse) of the new environmental paradigm scale over the last 30 years: A meta-analysis. *Journal of Environmental psychology*, 30(2), 143-158.
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *Journal of Environmental Education*, 21(3), 8-21.
- Janusz, G. K., & Bajdor, P. (2013). Towards to sustainable tourism—framework, activities and dimensions. *Procedia economics and finance*, 6, 523-529.
- Kaiser, F. G., Wolfing, S., & Fuhrer, U. (1999). Environmental attitude and Ecological Behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 1-19.

- Kil, N., Holland, S. M., & Stein, T. V. (2014). Structural relationships between environmental attitudes, recreation motivations, and environmentally responsible behaviors. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 7-8, 16-25.
- Kim, H., Borges, M., & Chon, J. (2006). Impacts of environmental values on tourism motivation: The case of FICA, Brazil. *Tourism management*, 27, 957-967.
- Klenosky, D. (2002). The pull of tourism destinations: A means-end investigation. *Journal of Travel Research*, 40(4), 385-395.
- Lee, T. H. (2009). A structural model to examine how destination image, attitude and motivation affect the future behavior of tourists. *Leisure sciences*, 31(3), 215-236.
- Lee, T. H. (2011). How recreation involvement, place attachment and conservation commitment affect environmentally responsible behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 19, 895-916-5.
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2015). The effects of recreation experience, environmental attitude on the environmentally responsible behavior of community-based tourists in Taiwan. *Journal of Sustainable tourism*, 23 (7), 193-208.
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2015). The effects of recreation experience, environmental attitude, and biospheric value on the environmentally responsible behavior of nature-based tourists. *Environmental management*, 56(1), 193-208.
- Mihalic, T. (2014). Sustainable-responsible tourism discourse towards responsustable tourism. *Journal of Cleaner Production*, 111, 461-470.
- Milfont, T. L. (2007). Psychology of Environmental Attitudes: A cross-cultural study of their content and structure. Master's Thesis, The University of Auckland.
- Mobley, C., Vagias, W. M., & Deward, S.L. (2010). Exploring additional determinants of environmentally responsible behavior. The influence of environmental literature and environmental attitudes. *Environment and Behavior*, 42, 420-447.
- Mueller, R. O. (1996). *Basic Principles Modeling*. NY: Springer.
- Ogunbode, C. A. (2013). The NEP scale: measuring ecological attitudes/worldviews in an African context. *Environment, development and sustainability*, 15(6), 1477-1494.
- Pearce, P. L., & Lee, U. I. (2005). Developing the travel career approach to tourist motivation. *Journal of Travel Research*, 43(3), 226-237.
- Schultz, P. W. (2000). New environmental theories: Empathizing with nature: The effects of Perspective taking on concern for environmental issues. *Journal of Social Issues*, 56(3), 391-406.
- Stefanica, M., & Butnaru, I. G. (2015). Research on tourist's perception of the relationship between tourism and environment. *Procedia Economics and Finance*, 20, 595-600.
- Stoyanov, E. P. (2012). *Sustainable Tourism in Reykjavik* (Doctoral dissertation).
- Stren. P.C., Dietz, T., & Guagnano, G, A. (1995). The New Ecological Paradigm in Social-Psychological Content. *Environment and Behavior*, 27(6), 723-743.
- Teichman, K., & Zines, H. A. (2009). *Travel career pattern and travel horizon: Some common ground*. ANZAMAC, 1-7.
- Thapa, B. (2010). The mediation effect of outdoor recreation participation on environmental attitude-behavior correspondence. *The Journal of Environmental Education*, 41(3), 133-150.
- Tsephe, N. P., & Obono, S. E. (2013). *A theoretical framework for rural tourism motivation factors*. In *Proceedings of World Academy of Science, Engineering and Technology* 73, 1001.

-
- Weaver, D. B., & Lawton, L. J. (2007). Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. *Tourism management*, 28, 1168-1179.
- Wong, M., Cheung, R., & Wan, C. (2013). A Study on Traveler Expectation, Motivation and Attitude. *Contemporary Management Research*, 9 (2), 169-186.
- Wurzinger, S., & Johansson, T. (2006). Environmental concern and knowledge of ecotourism among three groups of Swedish tourists. *Journal of Travel Research*, 45(2), 217-226.
- Xu, J., & Chan, S. (2016). A new nature-based tourism motivation model: Testing the moderating effects of the push motivation. *Tourism Management Perspectives*, 18, 107-110.